

تحلیل مقایسه‌ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راه کارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران^۱

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۵/۰۲

تاریخ پذیرش: ۹۳/۰۷/۲۰

محمد مهدی عسکری*

محمد عظیم‌زاده آرانی**

چکیده

در شرکت‌های بیمه گاهی خسارت به حای است که مجموع ذخایر یک شرکت بیمه نیز برای جبران آن کفایت نمی‌کند؛ بنابراین شرکت‌های بیمه اتکایی به وجود آمدند. همان‌گونه که وجود بیمه اتکایی برای بقای شرکت‌های بیمه به هنگام خسارت‌های پیش‌بینی نشده ضروری است، وجود عملیات تکافل اتکایی نیز برای شرکت‌های تکافل که عملیات بیمه را در قالب عقود اسلامی انجام می‌دهند، حیاتی است. این تحقیق به روش کتابخانه‌ای و با رویکرد تحلیلی-توصیفی صورت گرفته است. هدف اصلی تحقیق، مقایسه میان بیمه اتکایی تکافل اتکایی می‌باشد که بعد از معرفی بیمه اتکایی و تکافل اتکایی به آن پرداخته شده است.

بخش دیگر مقاله، عملکرد بیمه اتکایی ایران را در دو بخش داخلی و خارجی مورد بررسی قرار می‌دهد. در بخش داخلی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران و در بخش خارجی صندوق بیمه اتکایی و شرکت‌های بین‌المللی را به خاطر سابقه طولانی در امر بیمه اتکایی به‌عنوان نمونه انتخاب نمودیم و مشکلات و محدودیت‌های آن‌ها را بیان نمودیم و سرانجام ایجاد تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یک مکمل در کنار سایر پوشش‌های اتکایی مطرح می‌شود.

واژگان کلیدی

بیمه متعارف، تکافل، بیمه اتکایی، تکافل اتکایی

طبقه‌بندی JEL: G22- B59

مقدمه

نیاز به امنیت از جمله مهم‌ترین نیازهای بشر بوده است که بر اساس گذر زمان از تعریف ساده خود به امنیت در دارایی، سرمایه‌گذاری‌ها و مواردی از این قبیل بسط و گسترش پیدا کرده است. در ابتدا به منظور رفع چنین نیازی از ابزارهای متنوعی استفاده می‌شد تا اینکه نظام بیمه به صورتی مدون شکل گرفت.

هدف اولیه بیمه، ایجاد همکاری متقابل میان دو طرف است که طی آن یکی از طرفین تعهد می‌کند از طرف دیگر در برابر هرگونه خطر غیرقابل پیش‌بینی حمایت کند. به عقیده بیشتر فقهای شیعه از جمله امام خمینی (ره)، آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی و آیت‌الله فاضل لنکرانی همه انواع بیمه صحیح و جایز است؛ اما گروهی از علمای اهل سنت معتقدند که بیمه دارای عناصر غرر، میسر و ربا می‌باشد و از این رو آن را حرام شمردند.^۲ نفی بیمه از سوی علمای اهل سنت باعث شد تا جایگزینی را برای بیمه متعارف ارائه دهند که از یک سو، همان کارکردهای بیمه را داشته باشد و از سوی دیگر ایرادات علمای اهل سنت بر بیمه متعارف را نداشته باشد. کوشش آن‌ها به ایجاد نوعی بیمه منجر شد که تکافل نام دارد.

بیمه اتکایی شرکت بیمه را قادر می‌سازد تا پاسخگوی خسارت‌هایی باشد که در طول زمان اعتبار بیمه به وقوع می‌پیوندد. همان‌گونه که وجود بیمه اتکایی برای بقای شرکت‌های بیمه به هنگام خسارت‌های سنگین و پیش‌بینی نشده ضروری است، وجود این عملیات تکافل اتکایی نیز برای شرکت‌های تکافل که عملیات بیمه را در قالب عقود اسلامی انجام می‌دهند، حیاتی است.

مطالب این مقاله در ۶ بخش آمده است. در بخش اول پس از مقدمه به بیان پیشینه پژوهش پرداخته شده است. در بخش دوم ابتدا به بیمه اتکایی و نحوه عملکرد آن می‌پردازیم. در بخش سوم تکافل اتکایی مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش چهارم به تحلیل مقایسه‌ای تکافل اتکایی و بیمه اتکایی پرداخته‌ایم. در بخش پنجم مقاله به ارائه راه‌کارهایی جهت اجرایی نمودن تکافل اتکایی و بخش پایانی به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری اختصاص داده شده است.

۱. پیشینه پژوهش

سابقهٔ چنین پژوهشی که تکافل اتکایی و بیمه اتکایی را مورد مقایسه قرار بدهد، در کشور صورت نگرفته است. کتاب‌ها و مقالاتی به موضوع بیمه اتکایی پرداخته‌اند و آن را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار داده‌اند؛ اما از آن جایی که تکافل اتکایی یک صنعت نوپا و در حال گسترش و توسعه در کشورهای مسلمان و غیرمسلمان در سراسر دنیا می‌باشد، از این رو نسبت به بیمه اتکایی کمتر به آن پرداخته شده است.

در زمینهٔ تکافل اتکایی هنوز کتابی که به‌طور مفصل به جنبه‌های مختلف آن بپردازد، نگاشته نشده است، اما مقالات و پایان‌نامه‌هایی که در زمینهٔ تکافل اتکایی و تکافل به رشتهٔ تحریر درآمده‌اند و مرتبط با این تحقیق می‌باشد، به قرار زیر است:

۱. حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۸۹) در پایان‌نامهٔ خود با عنوان «مقایسه کارایی بیمه اسلامی (تکافل) و بیمه متعارف با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی» سه فرضیه (شامل یک فرضیه اصلی و دو فرضیه فرعی) مطرح نموده است که با استفاده از این فرضیه‌ها به این نتایج رسیده است: ۱. کارایی بیمه متعارف از بیمه اسلامی (تکافل) بیشتر است. ۲. کارایی بیمه اسلامی (تکافل) عمر بیشتر از بیمه عمر متعارف است.

۳. کارایی بیمه عمومی متعارف از بیمه اسلامی (تکافل) بیشتر است.

۲. معصوم بالله (۲۰۰۹) در مقاله‌ای با عنوان «چارچوب تکافل اتکایی» پس از مقدمه به مفهوم و ماهیت تکافل اتکایی پرداخته است. پس از آن اهداف و کارکردهای تکافل را بیان کرده است.

۳. آکوب^۳ (۲۰۰۹) در مقاله‌ای با عنوان «بیمه اتکایی و تکافل اتکایی» ابتدا به معرفی بیمه اتکایی و قراردادهای مورد استفاده در بیمه اتکایی پرداخته و سپس مدل‌های مورد استفاده در تکافل اتکایی را مطرح می‌نماید.

۴. وحید اختر (۲۰۰۹) در پایان‌نامهٔ دکتری با عنوان «فرصت‌های بالقوه تکافل در پاکستان؛ الگوی تحول‌آفرین و عملیاتی» با بررسی وضعیت بازار تکافل در دنیا و مقایسهٔ آن با بیمهٔ رایج به پیش‌بینی موفقیت این صنعت در پاکستان پرداخته است و در بخشی از پایان‌نامهٔ خود که به مقایسهٔ تکافل و بیمهٔ رایج پرداخته است،

توضیحاتی در مورد الگوهای رایج مورد استفاده شرکت‌های تکافل ارائه داده است.

۵. محمدمهدی عسکری و حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل نظری مقایسه‌ای ساختار بیمه‌های عمر در نظام تکافلی اسلام و بیمه‌های متعارف» به مقایسه تکافل خانواده و بیمه عمر رایج از نظر منافع و محصولات ارائه‌شده آن‌ها پرداخته‌اند.

۶. سهیل جعفر (۲۰۰۷) در فصل ششم مجموعه مقالات با عنوان «بیمه اسلامی: روندها و فرصت‌ها و آینده تکافل» به نقش شرکت‌های تکافل اتکایی محض در مقایسه با شرکت‌های بیمه اتکایی، بررسی چشم‌انداز آینده پرداخته است و موضوعاتی از قبیل نیاز به صنعت تکافل اتکایی، ویژگی‌های صنعت تکافل اتکایی و ... را بررسی کرده است.

۷. سید محمد سراج‌زاده (۱۳۸۸) در پایان‌نامه‌ای تحت عنوان «تحلیل نظری مقایسه‌ای بیمه متعارف و تکافل» پس از مقایسه بین بیمه متعارف و تکافل به این نتیجه رسیده است که اولاً امکان جانشینی تکافل با بیمه متعارف وجود دارد و ثانیاً ایجاد تکافل در کنار بیمه به‌عنوان مکمل ضروری است.

۸. سید محسن فاضلیان، مجتبی کاوند و حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی فرایند تکافل اتکایی، فرصت‌ها و چالش‌های پیش رو» پس از بررسی بیمه اتکایی و تکافل اتکایی به بحث درباره موانع عملیاتی پیش روی صنعت تکافل اتکایی که از جمله موانع قانونی و موانع فنی می‌باشد، پرداخته است.

۹. محمدحسن محمدی مهر (۱۳۸۵) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی نظام بیمه و تأمین اجتماعی با نظام تکافلی اسلام» دو نظام تأمین اجتماعی و تکافل (به معنای عام آن) را از جنبه‌های گوناگون مورد مقایسه قرار داده است و به این نتیجه رسیده است که امکان جانشینی نظام تکافل مصطلح به‌جای بیمه متعارف وجود دارد.

۱۰. آیت کریمی (۱۳۶۶) در مقاله‌ای با عنوان «اکو، بیمه و صندوق اتکایی» با پرداختن به مسئله ضرورت بیمه و تعریف بیمه به اهمیت، ضرورت و تعریف بیمه‌های اتکایی پرداخته و توزیع و چگونگی انواع ریسک‌ها و ریسک‌های همگون را توضیح داده است.

هرچند کتاب‌ها و مقالاتی به موضوع بیمه اتکایی پرداخته‌اند و آن را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار داده‌اند اما آنچه زمینه نوآوری این مقاله را شکل می‌دهد این است که تا به حال پژوهشی که تکافل اتکایی و بیمه اتکایی را مورد مقایسه قرار بدهد و سپس راهکارهایی که به کمک آن‌ها بتوانیم تکافل اتکایی را در کشور اجرایی نماییم، در کشور صورت نگرفته است؛ زیرا تکافل اتکایی که یک صنعت نوپا و در حال گسترش در کشورهای مسلمان و غیرمسلمان در سراسر دنیا می‌باشد، نسبت به بیمه اتکایی کمتر به آن پرداخته شده است. به همین خاطر در بخش نخست مقاله ابتدا به لحاظ نظری بیمه اتکایی و تکافل اتکایی را در هفت بخش، مورد مقایسه قرار دادیم و در بخش دوم مقاله به لحاظ کاربردی توصیه‌هایی در راستای اجرایی شدن تکافل اتکایی مطرح نمودیم.

۲. بیمه اتکایی

بیمه اتکایی را می‌توان روشی دانست که صنعت بیمه به جهت پراکندگی ریسک‌هایش که از بیمه‌شدگان تقبل کرده است، استفاده می‌نماید. بنابراین خسارات بیمه‌ای بین شرکت‌های بیمه پخش می‌شود و هیچ شرکتی مسئولیت سنگین مالی ناشی از پوشش دادن به بیمه‌شدگانش را به‌تنهایی تحمل نمی‌کند. خسارات سنگین و حوادث فاجعه‌آمیز طبیعی که برای یک بیمه‌گر به‌تنهایی می‌تواند بسیار سنگین باشد، با بیمه اتکایی می‌تواند به بهترین نحو پوشش داده شود (McIssac and Babbel, 1995, p.46).^۴

۲-۱. کارکردهای بیمه اتکایی

اگر بخواهیم کارکردها و فواید بیمه اتکایی را به‌صورت خلاصه بیان کنیم عبارت‌اند از:

۱-۲-۱. ارائه پوشش مناسب در قبال خطرات بزرگ و تجمع خطر

بیمه اتکایی پوشش مناسب را هم در قبال خطرات بزرگ و هم در مورد تجمع خطر ارائه می‌دهد، لذا بیمه‌گر می‌تواند با استفاده از این‌گونه پوشش‌ها هم نوع بیمه و هم خطراتی را بپذیرد که ورای ظرفیت او قرار دارد (Santomero and Babbel, 1997, p.29). به عبارت دیگر تأثیر مهم خسارات حوادث فاجعه‌آمیز از خطرات طبیعی و حادثه صنعتی که بر یک کشور و متعاقباً چرخه اقتصادی وارد می‌کند، عامل اصلی خرید بیمه اتکایی می‌باشد. یک حادثه فاجعه‌آمیز ممکن است هستی و وجود یک شرکت را به خطر بیندازد. در این حالت بیمه‌گر اتکایی طی یک قرارداد اتکایی، بیمه‌گر اولیه (واگذارنده) را مورد حمایت قرار می‌دهد (Vedeno et al., 2004, p.72).

۱-۲-۲. بهره‌گیری شرکت‌های بیمه از تجارب شرکت‌های بیمه اتکایی به وسیله آمار و اطلاعات

بیمه‌گران اتکایی حرفه‌ای نقش بسیار عمده‌ای را ایفا می‌نمایند که اثر فوق‌العاده زیادی در قابلیت انعطاف بازار بیمه مستقیم دارند. با توجه به اینکه شرکت جدید فاقد هرگونه اطلاعات و آمار مورد نیاز است، رقابتش در بازار با توجه به ارائه شرایط مناسب و قابل رقابت با سایر شرکت‌های بیمه بسیار مشکل است. بیمه‌گران اتکایی قادرند علاوه بر تأمین ظرفیت اضافی مورد نیاز، با بهره‌گیری از تجارب سالیان گذشته خود در آن بازار، اطلاعات مورد نیاز را در اختیار بیمه‌گر قرار دهند و در این امر آن‌ها را مساعدت نمایند.

۱-۲-۳. ثبات در وضعیت مالی شرکت بیمه شده

در صورت نبود بیمه اتکایی، این امکان وجود دارد که بیمه‌گر اولیه به تنهایی توانایی جبران خسارت ایجادشده را نداشته باشد، لذا از لحاظ مالی با مشکلات زیادی مانند عدم توانایی پرداخت سود سهام‌داران و عدم توانایی در پرداختی به کارمندان مواجه می‌شود که در نهایت ممکن است به ورشکستگی شرکت بیمه بیانجامد (Vedeno et al., 2004, p.72).

۲-۱-۴. محدود نمودن نوسانات شرکت‌های بیمه

بیمه اتکایی شرکت بیمه را قادر می‌سازد که نوسانات ناشی از خسارات مرتبط با مسائل اقتصادی، آب و هوا و یا حوادث کاملاً تصادفی را محدود نماید؛ مثلاً هنگامی که بیمه‌گر اولیه (واگذارنده) با بحران‌های مالی مواجه شده است، از بیمه‌گر اتکایی قرض می‌گیرد و در سال‌هایی که جبران خسارتش کم باشد، به بیمه‌گر اتکایی باز می‌گرداند (Staking et al., 1995, p.126).

۳. تکافل اتکایی

برای آشنایی بیشتر با تکافل اتکایی در ادامه به اهداف، ضرورت و مدل تکافل اتکایی می‌پردازیم:

۳-۱. اهداف تکافل اتکایی

به طور کلی رابطه عملیاتی تکافل‌گران و تکافل‌گران اتکایی به شرح ذیل خلاصه می‌شود:

۱. تکافل‌گر اتکایی مسئولیت سرمایه‌گذاری در صندوق را بر مبنای اصل مضاربه (در صورتی که مدل به کار گرفته شده مضاربه باشد) به عهده می‌گیرد و سود حاصله را با جابه‌جا کردن حق بیمه‌ها یا کمک شرکت‌های تکافل‌گر دیگر بین آنان تقسیم می‌کند.

۲. سود حاصله بین تکافل‌گر اتکایی و تکافل‌گران بر مبنای درصدی که در توافق‌نامه امضا شده بین طرفین تعیین شده بود، پرداخت خواهد شد.

۳. اگر خطری اتفاق بیفتد، تکافل‌گر اتکایی خسارات حاصل از ریسک‌های بیمه‌شده را جبران می‌کند و هزینه‌های فرایند تکافل را از حق بیمه‌های ناخالص ذخایر و سود حاصل از سرمایه‌گذاری پرداخت خواهد کرد.

۴. اگر مازاد سود حاصل شود، باید به نسبت بین تکافل‌گران تقسیم شود.

تکافل اتکایی با تقسیم ریسک‌ها، حجم عملیات تکافل را افزایش می‌دهد و باعث می‌شود صندوق تکافل به‌گونه‌ای مدیریت شود که تعهدات بیمه‌گذار وگذارنده را تأمین نموده و تداوم عملیات تکافل را تضمین نماید؛ به عبارت دیگر تکافل اتکایی به

شرکت واگذارنده تکافل ظرفیت پذیرهنویسی بیشتری ارائه می‌کند. در مجموع اهداف تکافل اتکایی موارد زیر خلاصه می‌شود (Jafar, 2007, p.96):

(الف) حمایت از تکافل‌گر در برابر خطر ورشکستگی؛

(ب) ارتقای روحیه همکاری بین اعضا؛

(ج) سرمایه‌گذاری منابع صندوق به روش اسلامی؛

(د) اجازه به تکافل‌گر برای استفاده از ذخایر سپرده صندوق تکافل اتکایی.

۲-۳. ضرورت صنعت تکافل اتکایی

شرکت‌های تکافل به دو علت عمده به بیمه‌های اتکایی متعارف وابسته هستند. اولاً تعداد بسیار کم شرکت‌های تکافل اتکایی پاسخگوی نیاز شرکت‌های تکافل که هر روز تعداد و ظرفیت آن‌ها در حال افزایش می‌باشد، نیست. ثانیاً متصدیان تکافل به خاطر سابقه دیرینه و تجربه شرکت‌های بیمه اتکایی، تعصب خاصی نسبت به آن‌ها دارند. زیرا آن‌ها توانایی بیشتری برای حمایت از تکافل‌گران با توجه به امکانات فنی و مالی خود دارند.

هر چند قاعده کلی این است که متصدیان تکافل اجازه ندارند تا خودشان را از طریق بیمه اتکایی، بیمه مجدد نمایند؛ ولی در غیاب یک تکافل اتکایی قوی به لحاظ مالی، علماء شریعت تنها به صورت موقت و به خاطر اضطرار به متصدیان تکافل اجازه می‌دهند که تا خودشان را از طریق بیمه اتکایی مرسوم بیمه نمایند (Akoob, 2009, p.67). لذا با توجه به رشد فزاینده شرکت‌های تکافل، نیاز به یک صنعت تکافل اتکایی به یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده است.

۳-۳. مدل اساسی تکافل اتکایی

در قرارداد عملیات تکافل اتکایی دو طرف وجود دارد:

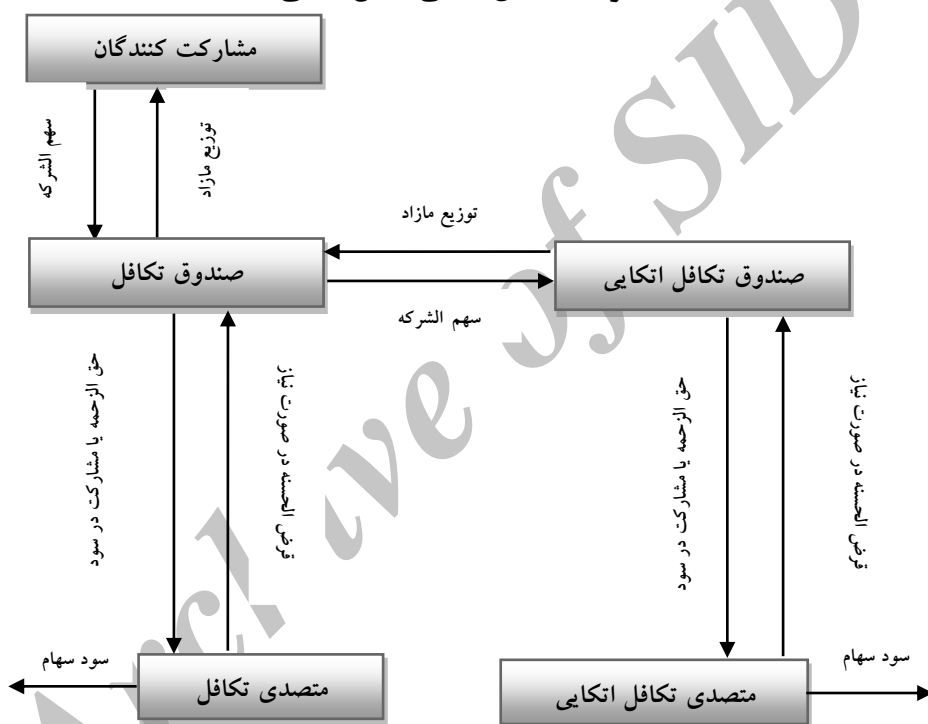
۱. بیمه‌گذار (شرکت واگذارنده) که بیمه‌گر مستقیم است و می‌خواهد قسمتی از

مسئولیت ریسک بیمه‌شده را واگذار نماید. این طرف قرارداد را تکافل‌گر می‌نامند؛

تحلیل مقایسه‌ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راه‌کارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی... ۱۰۷

۲. بیمه‌گر که شرکت بیمه‌ای است که قسمتی از ریسک اتکایی شده را می‌پذیرد. این طرف قرارداد را تکافل‌گر اتکایی می‌نامند (Ma'sum Billah, 2001, p.15). مدل اساسی تکافل اتکایی در نمودار ۱.۱ نشان داده شده است (Akoob, 2009, p.115).

نمودار ۱. مدل اساسی تکافل اتکایی

نمودار ۱ نشان می‌دهد که کمک‌های متقابل در تکافل به تکافل اتکایی نیز تعمیم داده می‌شود. هیچ بخشی از ریسک به متصدی تکافل اتکایی منتقل نمی‌شود، بلکه تنها آن را مدیریت می‌نماید. نقش متصدی تکافل اتکایی در رابطه با صندوق تکافل اتکایی همانند نقش متصدی تکافل در رابطه با صندوق تکافل می‌باشد. متصدی تکافل اتکایی نمی‌تواند همه وجوه منتقل شده از صندوق تکافل به تکافل اتکایی را جزء درآمد خود تلقی نماید. در واقع درآمد او در صورت عقد وکالت به یک حق‌الزحمه ثابت و در صورت عقد مضاربه به یک مشارکت در سود، محدود می‌شود.

هنگامی که مشارکت‌کنندگان تصمیم می‌گیرند در صندوق تکافل مشارکت داشته باشند، آن‌ها یک مقدار معینی از سهم‌الشرکه برای پوشش ریسک به صندوق تکافل می‌پردازند. این سهم‌الشرکه‌ها به‌طور عمده برای پرداخت دعاوی و سایر هزینه‌های ناشی از فعالیت‌های مدیریتی متصدی تکافل که شامل هزینه‌های کسب‌وکار و هزینه‌های مدیریتی می‌باشد، به کار می‌رود.

متصدی تکافل مستحق این است که بخشی از این سهم‌الشرکه را به‌عنوان کارمزدش دریافت نماید و این کارمزد درآمد متصدی تکافل می‌باشد. همه دعاوی مشارکت‌کنندگان توسط صندوق تکافل پرداخت خواهد شد.

همان‌طور که متصدی تکافل صندوق تکافل را مدیریت می‌کند، همچنین متعهد است که تمام روش‌های منطقی را به کار بگیرد تا در جریان عملیات تکافل، سود نیز برای مشارکت‌کنندگان به ارمغان آورد.

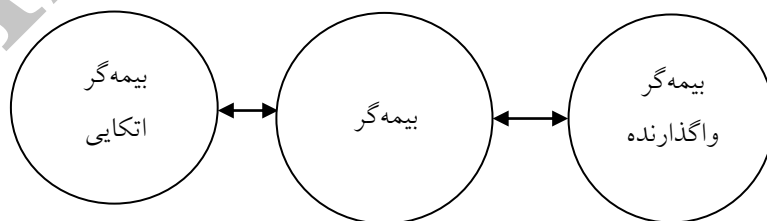
متصدی تکافل باید وجوه را در ابزارهای سرمایه‌گذاری مطابق شرع سرمایه‌گذاری نماید. همچنین باید سلامت و قدرت صندوق تکافل را در ارتباط با تعهداتی که به آن ضمیمه می‌شود را کنترل نماید. اگر دارایی‌های در دسترس متصدی تکافل جهت پوشش دعاوی مورد انتظار ناکافی باشد، متصدی متعهد است راهی مناسب و صحیح جهت حل مشکل اتخاذ نماید. تکافل اتکایی یکی از روش‌هایی است که چنین وضعیتی را مدیریت می‌کند. در این روش تکافل اتکایی مشکلات کفایت سرمایه صندوق تکافل را تسهیل می‌کند. استفاده تکافل اتکایی همچنین وابستگی بالقوه صندوق تکافل به تسهیلات قرض‌الحسنه از سوی متصدی تکافل را نیز کاهش می‌دهد. با ایجاد تکافل اتکایی متصدی تکافل اساساً بخشی از تعهدات خود را از طریق وجوه تکافل به صندوق دیگری که صندوق تکافل اتکایی نامیده می‌شود، منتقل می‌کند. به‌طور اساسی قرارداد تکافل اتکایی قراردادی میان صندوق تکافل و صندوق تکافل اتکایی می‌باشد، گرچه قرارداد تکافل اتکایی میان متصدی تکافل و تکافل اتکایی منعقد و امضا می‌شود. در این قرارداد متصدیان تکافل و تکافل اتکایی به ترتیب روی وجوه متناظر خود، به فعالیت مشغول‌اند (Akoob, 2009, p.82).

۴. تحلیل مقایسه‌ای تکافل اتکایی و بیمه اتکایی

مهم‌ترین عواملی که از طریق آن‌ها می‌توانیم تکافل اتکایی و بیمه اتکایی را مورد مقایسه قرار دهیم عبارت‌اند از:

۴-۱. نوع قرارداد

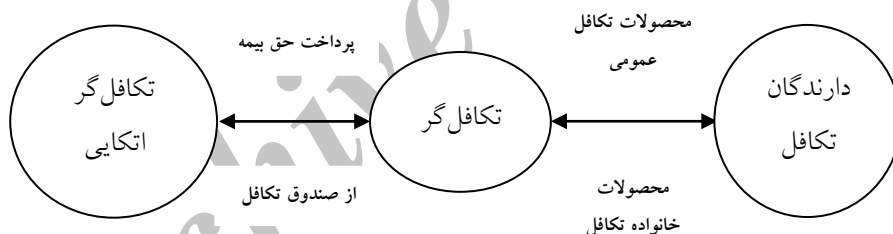
همان‌طور که در نمودار ۱ نشان داده شده است، سازوکار عملی بیمه اتکایی بدین شکل است که بیمه‌گر اتکایی در مقابل دریافت مبلغی (از حق بیمه) تمام یا بخشی از تعهدات بیمه‌گر واگذارنده را به عهده می‌گیرد. قرارداد بیمه‌ای که بین بیمه‌گر واگذارنده با بیمه‌گر منعقد می‌شود از یک طرف و همچنین قرارداد بیمه اتکایی که بیمه‌گر و بیمه‌گر اتکایی منعقد می‌شود از طرف دیگر، دو قرارداد جداگانه محسوب شده و هیچ ارتباطی بین این دو قرارداد از نظر حقوقی وجود ندارد. نتیجه اینکه در صورت تحقق خطر بیمه‌گر واگذارنده (بیمه‌گذار) برای دریافت خسارت خود باید تنها به بیمه‌گر مراجعه نماید و او مسئول پرداخت خسارت می‌باشد (کریمی، ۱۳۸۷، ص ۹۸). به عبارتی هر چند که سازوکار اتکایی به گونه‌ای است که بخشی از ریسک بیمه‌گر واگذارنده (بیمه‌گذار) را به بیمه‌گر اتکایی منتقل می‌سازد، اما به لحاظ حقوقی بیمه‌گر واگذارنده هیچ ارتباطی با بیمه‌گر اتکایی ندارد و مسئول پرداخت خسارت‌های بیمه‌گر واگذارنده (بیمه‌گذار)، بیمه‌گر می‌باشد نه بیمه‌گر اتکایی و قرارداد میان هر دو (میان بیمه‌گر واگذارنده و بیمه‌گر و میان بیمه‌گر و بیمه‌گر اتکایی) به صورت کاملاً جداگانه و مستقل می‌باشد.

نمودار ۲. نحوه قرارداد میان شرکت‌های بیمه و بیمه اتکایی

می‌توان مخاطره یا طیف گسترده‌ای از مخاطرات را با قراردادهایی اتکایی پوشش داد (Ma'sum Billah, 2004, p.2). همان‌گونه که در نمودار ۲ نشان داده شده است، دارندگان تکافل اشخاص حقیقی و شرکت‌هایی هستند که محصولات تکافل را خریداری نموده و مبلغ حق بیمه توافق شده‌ای را به تکافل‌گر پرداخت می‌کنند تا آن‌ها را در برابر مخاطرات غیرقابل پیش‌بینی و خسارات اتفاقی حمایت کنند. سپس تکافل‌گر قسمتی از وجه صندوق تکافل را برداشت نموده و به تکافل‌گر اتکایی پرداخت می‌نماید تا پوشش اتکایی به‌منظور تقسیم مخاطره خود دریافت کند.

تکافل اتکایی از لحاظ اصول اولیه با عملیات تکافل تفاوتی ندارد. اصول شریعت و اسلام که در عملیات تکافل به کار می‌رود شامل عملیات تکافل اتکایی نیز می‌شود؛ تنها تفاوت موجود، آن است که در عملیات تکافل اتکایی، دارندگان تکافل (اولیه) نیز در قرارداد میان تکافل‌گر و تکافل‌گر اتکایی دخیل می‌باشند (Jafar, 2007, p.17).

نمودار ۳. نحوه قرارداد میان شرکت‌های تکافل و تکافل اتکایی

اثبات شده که عملیات فعلی صنعت تکافل بدون بهره‌گیری شرکت‌های تکافل اتکایی امکان‌پذیر نیست. بنابراین، لازم است شرکت‌های تکافل مخاطرات را از طریق ایجاد شرکت‌های تکافل اتکایی تقسیم کنند. از سوی دیگر، شرکت‌های تکافل اتکایی مسئولیت مدیریت و سرمایه‌گذاری حق بیمه‌های شرکت‌های تکافل را بر مبنای تقسیم سود و زیان به عهده می‌گیرند. به‌علاوه، شرکت‌های تکافل اتکایی متعهد می‌شوند زیان‌های بالقوه شرکت‌های تکافل که با پرداخت حق مشارکت در برنامه‌های تکافل اتکایی شرکت کرده‌اند را جبران کنند (Arbouna, 2000, p.12).

البته این ویژگی تکافل اتکایی یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد است که باعث می‌شود قرارداد تکافل اتکایی و بیمه اتکایی در موارد زیر نیز که از همین ویژگی نشئت گرفته است، متفاوت باشند. این موارد عبارت‌اند از:

۴-۲. مفهوم قرارداد

بیمه اتکایی یک قراردادی مالی متقابل است که در آن، یک طرف قرارداد در ازای پرداخت مبلغ معینی به‌عنوان حق بیمه از سوی طرف دیگر قرارداد در مقابل زیان‌های غیرمنتظره مورد حمایت قرار می‌گیرد. در قرارداد بیمه اتکایی، طرفی که مسئولیت حمایت را بر عهده دارد بیمه‌گر اتکایی گفته می‌شود و طرفی که مورد حمایت قرار می‌گیرد، بیمه‌گر نام دارد.

تکافل اتکایی نیز یک نوع قرارداد پوشش ریسک است که در آن ریسک بین اعضاء تقسیم می‌شود. بیمه‌نامه تکافل اتکایی مبتنی بر مشارکت در سود و زیان است و عناصر ربا، غرر و میسر در آن وجود ندارد (طبق نظر علمای اهل سنت که معتقدند در بیمه ربا، غرر و میسر وجود دارد). در این روش عامل تکافل بخشی از سهم‌الشرکه را به تکافل‌گر اتکایی پرداخت می‌کند و تکافل‌گر اتکایی نیز این وجوه را مدیریت و سرمایه‌گذاری کرده و غرامت خسارت‌های عوامل تکافل را پرداخت می‌کند. در نهایت سود و مازاد حاصل از این فعالیت تجاری بین عامل تکافل و تکافل‌گر اتکایی تقسیم می‌شود. به‌عبارت‌دیگر تکافل اتکایی بر اصل تعاونی استوار است که همه در کلیه خسارت‌ها شریک می‌شوند و در انتقال مخاطره نیز مشارکت دارند.

۴-۳. نااطمینانی

در بیمه اتکایی متعارف نااطمینانی همواره نسبت به موضوع قرارداد وجود دارد. بیمه‌گر اتکایی خسارت معینی را ضمانت می‌کند؛ اما هم بیمه‌گر و هم بیمه‌گر اتکایی نمی‌دانند که اگر خسارت برای تعداد زیادی از افراد و یا تمام افراد اتفاق بیفتد چگونه و از کجا این خسارت‌ها جبران خواهد شد؛ اما در تکافل بدین شکل است که اعضاء موافقت می‌کنند تا کمک‌های خود را به صندوق مشترکی به نام تکافل واریز نمایند و برای هر کدام از اعضاء که خسارتی حادث شود، چه یک نفر چه تمام اعضاء، از این صندوق به

فرد یا افراد زیان دیده کمک شود تا جبران خسارت شود. اگر مطالبات بیشتر از کمک‌ها باشد سهام‌داران شرکت، قرض‌الحسنه‌ای برای صندوق فراهم می‌کنند تا تکافل‌گر اتکایی بتواند مطالبات را پرداخت نماید. بنابراین عملکرد تکافل اتکایی در این زمینه شفاف‌تر و بی‌ابهام‌تر از بیمه اتکایی متعارف است.

۴-۴. اهداف

صنعت بیمه اتکایی علاوه بر تأمین امنیت فعالیت‌های اقتصادی از طریق ارائه خدمات بیمه‌ای می‌تواند نقش بسیار اساسی و تعیین‌کننده‌ای در تحرک و پویایی بازارهای مالی و تأمین وجوه قابل سرمایه‌گذاری فعالیت‌های اقتصادی داشته باشد (Vollbercht, 2001, p.250). شرکت‌های بیمه اتکایی با دریافت مبلغی تحت عنوان بیمه، پرداخت خسارت‌های احتمالی خاصی را در آینده تعهد می‌نمایند. از آنجاکه خسارت‌ها اولاً با احتمال مواجه هست و ثانیاً مربوط به زمان آینده می‌باشد، وقفه زمانی قابل ملاحظه‌ای بین دریافت حق بیمه و پرداخت خسارت در صورت وقوع وجود دارد. این وقفه زمانی است که در حقیقت امکان مشارکت فعال شرکت‌های بیمه در بازار سرمایه و سرمایه‌گذاری وجوه انباشته‌شده تحت عنوان بیمه و ذخایر فنی را فراهم می‌آورد.

صنعت تکافل اتکایی نیز می‌تواند همین وظایف را انجام دهد. از یک طرف با ارائه خدمات تکافل اتکایی، ریسک‌های متصدیان تکافل را پوشش دهد و از طرف دیگر با استفاده از وقفه موجود بین کمک‌های دریافتی و پرداخت مطالبات، می‌تواند در بازار سرمایه مشارکت داشته باشد و وجوه انباشته خود را سرمایه‌گذاری نماید؛ اما یک تفاوت بین مؤسسات بیمه اتکایی و تکافل اتکایی وجود دارد. کسب‌وکار بیمه اتکایی متعارف، بر مبنای کسب سود و منفعت است و در آن بیمه‌گر اتکایی به دنبال حداکثر کردن سود و بازده، برای شرکت بیمه و سهامداران است. در حالی که در تکافل اتکایی، هدف افزایش رفاه اجتماعی و ایجاد حمایت در برابر حوادث طبیعی است. کسب‌وکار تکافل اتکایی، یک فعالیت غیرانتفاعی است و شرکت تکافل اتکایی، تنها در برابر ارائه خدمات در جهت افزایش سود و منفعت اعضاء، حق‌الزحمه دریافت می‌کند.

۴-۵. نیت

قبل از اینکه تفاوت نیت در تکافل اتکایی و بیمه اتکایی را بیان کنیم، ابتدا باید این تفاوت بنیادین را در مورد بیمه متعارف و تکافل بررسی نمود.

هرچند تکافل و بیمه متعارف از مفهوم یک‌کاسه کردن وجوه برای کمک در مواقعی که حوادثی با احتمال کم و زیان شدید رخ می‌دهند استفاده می‌شود، ولی علمای شریعت عموماً بر این عقیده‌اند که حق بیمه پرداختی در تکافل باید تبرعی^۵ باشد. برای مثال در گزارش BPK آورده شد که اگر بیمه بخواهد بر اساس شریعت باشد باید بخشی از حق بیمه به صورت تبرعی پرداخت شود.^۶

اگر بخواهیم بیمه شرعی باشد تبرع باید اساس قرارداد باشد. بیمه خطرات و حوادث می‌تواند از طریق نزدیکی بیشتر به اصول اسلامی تعدیل شود به این صورت که یک قرارداد هبه به همراه یک شرط جبران باشد. به این صورت که بیمه‌شونده حق بیمه خود را به شرکت بیمه هبه می‌کند به شرط اینکه در مواقعی که او با حادثه ناگواری مواجه شد شرکت نیز این بخشش او را با پرداخت مقداری جبران کند و از گسترش زیان و مصیبت او جلوگیری کند (Al-qaradawi, 1982, p.49).

با توجه به مطالب بالا تفاوت بنیادین میان تکافل و بیمه متعارف در این است که حق بیمه باید به صورت تبرعی پرداخت شود. در عمل همه فعالان تکافل در مالزی اصطلاح تبرع را به صراحت در قالب‌های پیشنهادی^۷ خود به عنوان مبنای پرداخت حق بیمه ذکر می‌کنند. با موافقت تبرعی بودن پرداخت یا بخشی از آن، مشارکت‌کنندگان موافقت خود را برای تعاون و مسئولیت مشترک در قبال زیان‌ها و مشکلات دیگر اعضا اعلام می‌کنند. این در راستای تعریف تکافل در فصل ۲ قانون تکافل ۱۴۹۸۴ است که تکافل را این‌گونه تعریف می‌کند.

«یک الگوی مبتنی بر برادری، همبستگی و تعاون که کمک‌ها و همیاری‌های مالی مشترک را به مشارکت‌کنندگان در مواقع نیاز و اهدافی که توافق مشترک بر آن داشته‌اند، ارائه می‌کند.»

از تعریف بالا مشخص است که هدف تکافل، ارائه کمک مالی مشترک به مشارکت‌کنندگانی است که وجوه خود را به یک صندوق مشترک به نام صندوق تکافل

داده‌اند. مشارکت‌کنندگانی که با زیانی مواجه می‌شوند که در بیمه‌نامه (گواهی تکافل) معین شده است، ادعایی برای دریافت کمک مالی از صندوق تکافل به صورت الگوی تعاونی خواهند داشت. به فرض اینکه مردم عموماً خیر هستند و میل طبیعی به کمک به هم‌نوع خود، در صورت نیاز به کمک دارند، فعالان تکافل فرصت مناسبی برای استفاده از اهرم نفوذ تبرع خواهند داشت. اگر این کار با نوآوری صورت گیرد نگرش بسیار مثبتی را نسبت به تکافل در مقابل بیمه متعارف ایجاد خواهد کرد (Tarmidzi, 2006, p.17).

همان‌گونه که باید تکافل بر مبنای روح مشارکت و با استفاده از تبرع باشد، عملیات تکافل اتکایی نیز باید مبتنی بر مدل‌های محض اسلامی باشد. تکافل اتکایی متفاوت از بیمه‌های اتکایی رایج است و این مزیت رقابتی است که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد (Jafar, 2007, p.22).

۴-۶. ربا و غرر

عملیات بیمه اتکایی رایج با توجه به نظر اهل سنت نوعی ربا و غرر محسوب می‌شود که مطابق با اصول اسلامی نیست. برای مثال، کارمزد بیمه اتکایی که شرکت بیمه واگذارنده از قرارداد بیمه اتکایی اخذ می‌کند، دلالت بر حد بالای از غرر می‌باشد. درحالی‌که در تکافل اتکایی کارمزدی به‌عنوان سود یا بهره پرداخت نمی‌شود. زیرا این کارمزد نوعی ربا محسوب می‌شود.

۴-۷. انسجام بیشتر سیستم تأمین مالی اسلامی

یکی از مهم‌ترین مزایای تکافل اتکایی، هماهنگی بسیار زیاد آن با سایر حوزه‌های مالی اسلامی یعنی بانکداری اسلامی، بازار سرمایه اسلامی و بازار پول اسلامی است؛ لذا به کارگیری آن در کشور ما که از بانکداری بدون ربا بهره‌مند است، باعث انسجام بیشتر سیستم تأمین مالی اسلامی می‌شود. دلیل این امر، این است: همان‌طور که بانکداری اسلامی بر اساس عقود، چون وکالت و مضاربه است، تکافل اتکایی نیز مبتنی بر این عقود شرعی است. این زنجیره کامل سیستم مالی اسلامی تخصیص کارآمدتر منابع مالی

و اقتصادی درون سیستم را تضمین نموده و امکان اعمال تنوع‌سازی بیشتر مخاطرات را فراهم می‌آورد (توحیدی‌نیا، ۱۳۸۶، ص ۱۱۴).

۵. راهکارهای پیشنهادی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران
جهت ضرورت تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران، ابتدا تاریخچه بیمه اتکایی را به صورت خلاصه بررسی می‌نماییم.

۵-۱. بررسی فعالیت‌های اتکایی جمهوری اسلامی ایران در بخش‌های داخلی و خارجی
در یک دسته‌بندی فعالیت‌های اتکایی کشورمان را به دو قسمت داخلی و خارجی تقسیم می‌نماییم. در بخش داخلی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران را به سبب سابقه طولانی که در زمینه اتکایی اجباری برخوردار است مورد بررسی قرار خواهیم داد، هر چند شرکت‌های دیگر و حتی شرکت‌هایی نظیر شرکت بیمه اتکایی امین^۸ و بیمه اتکایی ایرانیان^۹ که اختصاصاً به امر اتکایی می‌پردازد، نیز وجود دارند اما به خاطر اینکه این شرکت‌ها نسبت به بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران نوپا می‌باشند، از بررسی آن‌ها صرف‌نظر می‌نماییم. در بخش خارجی نیز به‌عنوان نمونه به بررسی صندوق اتکایی اکو که میان سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان تشکیل گردیده است، می‌پردازیم و سپس، بعضی از شرکت‌های بیمه اتکایی معتبر بین‌المللی که کشورمان با آن‌ها در ارتباط است را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۵-۱-۱. بخش داخلی

۵-۱-۱-۱. بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران

از آنجاکه بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران رسالت‌های عمده دیگری^{۱۰} نیز دارد، از این جهت یک بیمه‌گر اتکایی حرفه‌ای شناخته نمی‌شود. عمده‌ترین انتقاداتی که در زمینه اتکایی اجباری در ایران مطرح است، عبارتند از (خسروشاهی، ۱۳۸۷، ص ۵):

یک. انحصاری شدن عملیات اتکایی

بیمه مرکزی با انجام عملیات اتکایی اجباری، عملاً بخش عمده‌ای از بازار بیمه اتکایی ایران را در دسترس شرکت‌های بیمه خارج می‌کند و آن را در مقابل مؤسسات بیمه به

انحصارگری نسبی تبدیل می‌نماید. برای رفع انحصار نسبی موجود از بازار بیمه اتکایی و واگذاری آن به شرکت‌های بیمه، واگذاری مجدد منابع اتکایی اجباری در اختیار بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران به شرکت‌ها در کوتاه‌مدت و میان‌مدت می‌تواند راهگشا باشد.

دو. بالا بودن میزان حق بیمه اتکایی اجباری

اختصاص ۲۵ درصد پرتفوی غیر زندگی و ۵۰ درصد پرتفوی زندگی صنعت بیمه کشور به بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران، سبب می‌شود منابع بسیار زیادی جهت پوشش اتکایی از دست شرکت‌های بیمه خارج شود. به همین خاطر باید در بلندمدت از طریق اصلاح در قانون، نسبت به منطقی کردن نسبت‌های حق بیمه اتکایی اجباری (نسبت‌های ۲۵ و ۵۰ درصد) و واگذاری تعیین آن به شورای عالی بیمه همت گمارد. در این صورت می‌توان سهم حق بیمه اتکایی اجباری را برای رشته‌ها و شرکت‌های بیمه مختلف کاهش داده و همچنین بر حسب شرایط، سهم‌های متفاوتی را برای آن‌ها تعیین کرد.

سه. تحت الشعاع قرار گرفتن وظایف نظارتی و حاکمیتی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران و درگیر شدن آن به امور تصدی‌گری اتکایی اجباری

فلسفه اصلی قبول اتکایی اجباری، تصدی‌گری و انجام عملیات بیمه‌گری اتکایی نیست، بلکه بیمه‌گری اتکایی به‌عنوان ابزاری در اختیار بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران به عنوان نهاد حاکمیتی بازار بیمه در ایران است تا با استفاده از آن بتواند زمینه اطمینان مؤثری برای صنعت بیمه فراهم آورد.

چهار. ناتوانی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران در نظارت کارآمد بر فعالیت مؤسسات بیمه‌ای به خاطر وابستگی مالی آن به شرکت‌های بیمه

وابستگی مالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران به مؤسسات بیمه، یکی از ضعف‌هایی است که در پیشنهادهای اصلاحی^{۱۱} از سوی بانک جهانی نیز مورد اشاره قرار گرفته است؛ اما این وابستگی یک سوپیه نبوده بلکه ارتباطی متقابل است که در چارچوب آن بیمه مرکزی در قبال دریافت حق بیمه اتکایی، بخشی از خسارت‌های

پرداختی شرکت‌های بیمه را متقبل می‌شود و در مقابل بابت بازاریابی حق بیمه‌های اتکایی اجباری، به آن‌ها کارمزد پرداخت می‌کند و آنان را در سود عملیات اتکایی خود شریک می‌کند. در چارچوب پیشنهادی بانک جهانی، در صورتی که منابع مالی بیمه مرکزی از طریق وضع عوارض و مالیات بر شرکت‌های مورد نظارت آن، تأمین شود این وابستگی کاملاً یک طرفه شده و کارآمدی نظارت بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران را بسیار شدیدتر از وضعیت فعلی خواهد نمود.

به‌طور کلی برای اینکه بیمه مرکزی به‌صورت تدریجی از عملیات اتکایی اجباری خارج شود، طبق پیشنهاد اصلاحی از سوی بانک جهانی، باید در بلندمدت منابع مالی خود را از طریق وضع عوارض و مالیات بر شرکت‌های مورد نظارتش تأمین کند که در این صورت استقلال مالی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران از شرکت‌های بیمه حفظ خواهد شد و از طرف دیگر منجر به حذف تدریجی بیمه‌گری اتکایی اجباری و اختیاری توسط این سازمان خواهد شد.

۵-۱-۲. بخش خارجی

صاحب‌نظران در امور بیمه‌ای و بخصوص مراجع پژوهشی بین‌المللی از مدت‌ها قبل (سال‌های دهه ۱۹۶۰) پذیرفته‌اند و توصیه می‌کنند که در هر کشور حداقل یک شرکت بیمه اتکایی حرفه‌ای تأسیس شود تا بخشی از نیازهای شرکت‌های مستقیم آن کشور را تأمین کند. در اجرای این توصیه‌ها شرکت‌های بیمه اتکایی منطقه‌ای مانند بیمه اتکایی آفریقایی^{۱۲} و بیمه اتکایی آسیایی^{۱۳} به وجود آمدند.

۵-۱-۲-۱. صندوق اتکایی اکو

مرکز بیمه اکو از سال ۱۹۶۵ و صندوق اتکایی اکو از اول ژانویه ۱۹۷۵ در چارچوب همکاری‌های اقتصادی و زیربنایی منطقه‌ای بین سه کشور ایران، ترکیه و پاکستان تشکیل گردید (علوی، ۱۳۷۷، ص ۱۰). هدف مرکز بیمه اکو قبل از تشکیل صندوق اتکایی ایجاد رابطه در جهت تبادل اطلاعات و تجربیات بازار بیمه به‌منظور افزایش کیفیت فعالیت‌های بیمه‌ای کشورهای عضو بود که پس از ایجاد صندوق اتکایی اکو، شروع به فعالیت در زمینه‌های عضوگیری از شرکت‌های بیمه فعال منطقه، برگزاری

هم‌اندیشی‌های بیمه‌ای و همچنین برگزاری اجلاس کمیته فنی، هیئت‌مدیره و مجمع عمومی صندوق نموده که همه‌ساله در یکی از کشورهای عضو تشکیل می‌گردد. از اول ژانویه سال ۱۹۷۵ صندوق‌های اتکایی در رشته‌های آتش‌سوزی، باربری و ... ایجاد گردید که متعاقب آن صندوق‌های اتکایی برای رشته‌های مهندسی و هواپیما نیز تشکیل گردید. پس از مطالعه و بررسی و به‌منظور کاهش در هزینه‌های اداری و هماهنگی و ایجاد مدیریت واحد، کلیه صندوق‌های اتکایی موجود در هم ادغام شده و صندوق اتکایی واحدی ایجاد گردید.

صندوق اتکایی اکو دارای محدودیت‌هایی است که نمی‌تواند نقش اساسی را در بازار منطقه ایفا نماید. به همین منظور کارشناسان و متخصصین بیمه منطقه اکو از سال‌های قبل به فکر ایجاد شرکت بیمه اتکایی اکو افتادند که نسبت به صندوق دارای مزیت‌هایی است. زیرا همان‌گونه که در بالا به آن اشاره شد، ریسک‌های بزرگ منطقه روزبه‌روز در حال افزایش بوده که ظرفیت صندوق در این رابطه بسیار محدود است و از طرفی کشورهای منطقه برای اخذ پوشش‌های اتکایی روزافزون خود مبالغ گزافی ارز می‌پردازند (نکویی، ۱۳۷۷، ص ۹).

۵-۲-۱-۲. شرکت‌های معتبر بین‌المللی بیمه اتکایی

جمهوری اسلامی ایران قبل از تحریم‌های بین‌المللی با شرکت‌های معتبر بین‌المللی اتکایی اروپایی^{۱۴} و غیراروپایی^{۱۵} به فعالیت می‌پرداخت؛ اما بعد از تحریم‌ها، کشورمان به تدریج بازارهای اروپایی را از دست داد (خاکزاد، بی‌تا، ص ۳)؛ اما توانست با اتخاذ سیاست‌های مناسب، بازارهای جدیدی را در این حوزه جایگزین آنها کند به طوری که در حال حاضر ایران با بسیاری از بازارهای آسیا، آفریقا و خاورمیانه ارتباط مطلوبی دارد و این بازارها خدمات متنوعی را به مشتریان خود ارائه می‌دهند؛ و در همین راستا بازارهای غیراروپایی معتبر را شناسایی نمودیم و به آن‌ها روی آوردیم و فعالیت اتکایی را با شرکت‌های بیمه‌گر اتکایی غیراروپایی که قبلاً با آن‌ها کار می‌کردیم، تقویت نمودیم.^{۱۶} البته با وجود نیاز داشتن به بیمه‌گران اتکایی معتبر در سطح جهانی، ولی انتقال کل ریسک‌های فعلی به شرکت‌های بیمه اتکایی خارجی و افزایش آن برای

صنعت بیمه یک کشور، ملاک رشد و ترقی محسوب نمی‌شود، بلکه صنعت بیمه داخلی باید از آن‌چنان قدرتی برخوردار باشد که بتواند بخش اعظم ریسک‌های موجود را پوشش دهد و بخش باقیمانده را به‌صورت اتکایی واگذار کند. این بحث به مسئله تقویت بیمه‌گران اتکایی داخلی می‌پردازد. به عبارت دیگر برخلاف تصور عده‌ای، انتقال هر چه بیشتر ریسک به بیمه‌گران اتکایی خارجی و ارائه آمارهایی در این زمینه، به‌هیچ‌وجه نشان‌دهنده قدرت و شکوفایی صنعت بیمه یک کشور نیست، بلکه اتکایی داخلی، سهم مهمتری در این زمینه ایفا می‌نماید.

بنابراین آنچه که باید به آن توجه کرد، حد بهینه بیمه اتکایی می‌باشد. به عبارت دیگر خرید بیمه اتکایی از خارج یک نوع واردات خدمت است. هر جا نیاز به وارد کردن کالا یا خدمتی باشد حلدی برای آن وجود دارد که بیش از آن حد غیرلازم و اسراف در منابع ارزی خواهد بود. برای بیمه اتکایی خارجی نیز حلدی باید وجود داشته باشد؛ این حد کدام است (جباری، ۱۳۷۰، ص ۵). اگر بیمه‌گران داخلی هر یک به‌طور منفرد، بدون همکاری با یکدیگر و آزاد از هرگونه مقررات نظارت، عمل کنند در این صورت نیازی که هر یک به بیمه اتکایی احساس می‌کند بسیار زیاد و پرهزینه خواهد بود، لذا واگذاری اتکایی آن‌ها مبالغ هنگفتی را شامل خواهد شد اما مصلحت اقتصادی کشور اقتضا می‌کند در هر حالتی اعم از اینکه شرکت‌های بیمه متعلق به بخش خصوصی یا دولتی باشند بر عملیات بیمه اتکایی آن‌ها نظارت شود و این از اهم وظایف سازمان‌های نظارت بر عملیات بیمه‌گری است.

۲-۵. ضرورت ایجاد تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران

صنعت بیمه در ایران با چالش‌های متعددی از قبیل پایین بودن ضریب نفوذ بیمه در ایران^{۱۷} به نسبت میانگین‌های جهانی، عدم تعامل مناسب با بازارهای جهانی در قبول و واگذاری بیمه اتکایی، بالا بودن قیمت تمام‌شده محصولات بیمه‌ای کشور و وجود انحصار در بازار بیمه می‌باشد. با توجه به چشم‌انداز طرح تحول در سال ۱۴۰۴، باید به مواردی از قبیل بالا رفتن ضریب نفوذ بیمه از میانگین ضریب نفوذ جهانی، رقابتی، تجارتي و حرفه‌ای کردن صنعت بیمه کشور، پایداری و ثبات در ارائه خدمات بیمه‌ای،

واگذاری حداقل ۷۰ درصد از بیمه کشور به بخش خصوصی، عدالت در عرضه خدمات بیمه‌ای به دهک‌های درآمدی و تعادل در پوشش بیمه‌ای مناطق مختلف کشور و گسترش بیمه اتکایی برسیم (خاکزاد، بی‌تا، ص ۱۲).

بررسی‌های انجام‌شده نشان می‌دهد، بیمه اتکایی در ایران اولاً نسبت به سایر رشته‌های بیمه با تأخیر وارد فعالیت‌های بیمه‌ای کشور شده و از طرف دیگر این بخش از عملیات بیمه در ایران فاقد رشد و توسعه کافی بوده است. همچنین به دلیل افزایش رو به تزاید حجم فعالیت‌های بیمه در کشور و تغییراتی که در ساختار این صنعت روی می‌دهد، به نظر می‌رسد باید یک ظرفیت تخصصی داخلی در این حوزه ایجاد شود تا علاوه بر مدیریت ریسک در سطح ملی و حمایت از بازار داخلی، تأثیرات مثبتی را بر توسعه رابطه و همکاری‌های بین‌المللی ایجاد نماید. البته در جهت تقلیل نیاز بیمه اتکایی باید تدابیری اندیشید و تا جایی که امکان دارد باید تکافل اتکایی را به‌عنوان یک مکمل در کنار بیمه اتکایی معرفی نمود.

۳-۵. پیشنهادهایی جهت اجرایی شدن تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران

برای ایجاد تکافل اتکایی در کشور ایران پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

۳-۵-۱. استفاده از تجربیات کشورهای فعال در زمینه صنعت تکافل و تکافل اتکایی

تجربیات و راهکارهای کشورهای در زمینه صنعت تکافل و تکافل اتکایی به‌ویژه کشور مالزی که یکی از پیشگامان می‌باشد، جهت اجرایی نمودن تکافل اتکایی بسیار مفید خواهد بود. کشور ما در این زمینه تا به حال با مؤسسات و دانشگاه‌های مختلفی که در زیر آمده است، به مذاکره پرداخته است که این مؤسسات عبارت‌اند از:^{۱۸}

- تبادل نظر با مؤسسه بانکداری و مالیه اسلامی مالزی^{۱۹} جهت طراحی و اجرای طرح پژوهشی برای تأسیس صندوق بیمه تکافل و تکافل اتکایی با توجه به تکلیف بیمه مرکزی ایران برای انجام چنین پژوهشی.

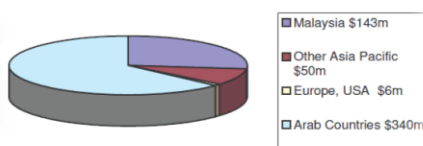
- امضای یادداشت تفاهم با مؤسسه بیمه مالزی^{۲۰} در خصوص همکاری‌های راهبردی در زمینه ارائه خدمات به کارشناسان هر دو طرف و برگزاری کارگاه‌های آموزشی.

تحلیل مقایسه‌ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راه کارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی... ۱۲۱

- مذاکره با دانشگاه‌ها و مؤسسات معتبر خارج از کشور^{۲۱} در خصوص اعزام دانشجوی جهت بررسی ابعاد مختلف تکافل و تکافل اتکایی.
- مذاکره با پژوهشگاه بین‌المللی و آموزش مالیه اسلامی^{۲۲} مالزی جهت همکاری‌های پژوهشی مشترک در حوزه تکافل و نیز برگزاری کارگاه‌های آموزشی.
- انعقاد تفاهم‌نامه با مؤسسه علوم آسیایی^{۲۳} در مالزی جهت استفاده از تجارب این مؤسسه در تربیت نیروی انسانی در صورت‌های مختلف از جمله مالیه اسلامی (تکافل).

۲-۳-۵. تشکیل تکافل اتکایی در خاورمیانه

نمودار ۴.۱ گستردگی شرکت‌های تکافل در سراسر دنیا را نشان می‌دهد. با توجه به شکل کشورهای عربی با داشتن سهم ۶۳ درصدی، بیشترین سهم را در بازار تکافل دارا می‌باشند. کشور مالزی، به‌تنهایی ۲۷ درصد از حق بیمه شرکت‌های تکافل را در بردارد.

نمودار ۴. گستردگی شرکت‌های تکافل در سراسر دنیا

منبع: <http://www.reorient.co.uk.pdf>, takaful & retakaful companies

اگرچه نفوذ تکافل در کشورهای غیرمسلمان اروپایی و آمریکایی بسیار کم می‌باشد، اما نشانگر ظرفیت بسیار قوی در آینده می‌باشد. صنعت تکافل در بیشتر کشورهای دنیا به‌ویژه کشورهای مسلمان روند افزایشی را می‌پیماید. با رشد بیمه‌های اسلامی انتظار می‌رود در ده سال آینده سریع‌ترین پیشرفت را در سیستم بانکی و سرمایه‌گذاری اسلامی نیز داشته باشیم (Akhtar, 2008, p.220).

با توجه به نمودارها از صنعت تکافل، می‌توانیم این نتیجه برسیم که هنوز تکافل

بخش کوچکی از صنعت بیمه را در بر می‌گیرد؛ اما تعداد شرکت‌های تکافل در حال

افزایش است که در پی آن سهم بازار آن‌ها نیز افزایش خواهد یافت. هنوز هم در کشورهای امارات متحده عربی و عربستان - از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس^{۲۴} - تعداد شرکت‌های تکافل کم و محدود است.

بنابراین به سرعت می‌توان در صنعت تکافل اتکایی این منطقه فعال شد. زیرا به علت اینکه فعالیت‌های بیمه‌ای در این کشورها بر اساس تکافل صورت می‌گیرد، و بر اساس نظرات علماء و فقهای اهل سنت، تنها در اضطرار و به صورت موقت، شرکت‌های تکافل می‌توانند از پوشش اتکایی شرکت‌های بیمه اتکایی متعارف بهره‌مند شوند. لذا این شرکت‌های تکافل باید هرچه سریع‌تر پوشش اتکایی خود را از طریق بیمه اتکایی متعارف قطع نموده و با استفاده از تکافل اتکایی، بیمه مجدد نمایند.

۳-۳-۵. امکان‌پذیری ایجاد تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران به دو روش

ایجاد تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران به دو طریق ۱- ایجاد و تشکیل صنعت تکافل و ۲- بدون ایجاد صنعت تکافل، امکان‌پذیر می‌باشد.

همان‌طور که می‌دانیم بیمه از نظر اکثر فقها و علمای تشیع مشروع می‌باشد. ولی ما می‌توانیم از تکافل نیز به خاطر استفاده از عقود اسلامی مانند مضاربه، وکالت و... که سازگاری بیشتری نیز با سایر حوزه‌های مالی نظیر سیستم بانکداری که آن نیز بر اساس همین عقود به فعالیت می‌پردازد، به‌عنوان مکمل در صنعت بیمه کشور بهره ببریم. از دیگر مزیت‌های صنعت تکافل این است که در صورت تشکیل آن، ما می‌توانیم در حوزه تکافل اتکایی در دو زمینه واگذاری و قبولی اتکایی، فعالیت داشته باشیم.

حتی بدون ایجاد صنعت تکافل خواهیم توانست از تکافل اتکایی بهره‌مند شویم، زیرا در این حالت با وجود اینکه صنعت تکافل در کشور ایجاد نشده است ولی به دلیل اینکه از یک سو شرکت‌های بیمه اتکایی بین‌المللی هر سال پوشش اتکایی خود را با شرکت‌های بیمه ایران کاهش می‌دهند و از سوی دیگر داشتن تکافل اتکایی با دیگر کشورها به‌ویژه کشورهای عربی مسلمان مزیت‌هایی را داراست که به آن پرداخته شد، لذا شرکت‌های بیمه متعارف در کشور می‌توانند پوشش اتکایی خود را از شرکت‌های

تکافل اتکایی تأمین نمایند ولی در این صورت امکان قبولی اتکایی به این کشورها نسبت به زمانی که در کشور صنعت تکافل ایجاد شده باشد، کمتر خواهد بود.

۵-۳-۴. انتقال ریسک تکافل اتکایی به سهامداران از طریق بازارهای مالی

در دهه‌های اخیر، صنعت بیمه روش دیگری به نام انتقال ریسک از طریق بازارهای مالی^{۲۰} به افراد ریسک‌پذیر جامعه را پیدا کرده است. به صورت طبیعی در هر جامعه‌ای گروه‌هایی مانند افراد و مؤسسات مالی وجود دارند که این افراد و مؤسسات، حاضرند برای بازده بالاتر و درآمد بیشتر، انواع ریسک را بپذیرند.

لذا از آنجا که فعلاً شرکت‌های تکافل اتکایی نسبت به بیمه اتکایی از میزان سرمایه کمی برخوردار می‌باشند، به تبع آن ظرفیت پوشش اتکایی به شرکت‌های تکافل نیز کاهش پیدا خواهد کرد. در جهت رفع این مشکل شرکت‌های تکافل اتکایی می‌توانند ابزارهایی مطابق با موازین اسلامی را منتشر کنند و ریسک ناشی از فعالیت‌های تکافل اتکایی را به افراد ریسک‌پذیر منتقل نمایند. در حقیقت، خریداران این ابزارها، ریسک شرکت‌های تکافل اتکایی را در مقابل یک جریان درآمدی بر عهده می‌گیرند (موسویان، ۱۳۹۰).

هر میزانی که شرکت‌های بیمه بتوانند از طریق این ابزارهای مالی، مخاطرات و ریسک خودشان را به بازارهای مالی منتقل کنند، به همان میزان، احتیاجاتشان از بیمه‌های اتکایی به‌ویژه بیمه‌های اتکایی خارجی کاهش پیدا می‌کند (فطانت، ناصرپور، ۱۳۸۸).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

از مقایسه بیمه اتکایی و تکافل اتکایی می‌توانیم به این نتیجه برسیم که مفاهیمی چون تعاون، مشارکت دوطرفه، تبرع و تقسیم سود در بین مشارکت‌کنندگان که در روش تکافل اتکایی به کار رفته‌اند، مفاهیمی هستند که در فرهنگ اسلامی و ایرانی، جایگاه والایی دارند. بنابراین پرداختن به صنعت تکافل اتکایی علاوه بر موضوعی اقتصادی، موضوعی فرهنگی نیز به شمار می‌رود. این وابستگی فرهنگی می‌تواند زمینه موفقیت این صنعت را فراهم سازد. یکی از مهم‌ترین مزایای تکافل اتکایی نسبت به بیمه

اتکایی، هماهنگی بسیار زیاد آن با سایر حوزه‌های مالی اسلامی یعنی بانکداری اسلامی، بازار سرمایه اسلامی و بازار پول اسلامی است؛ لذا به کارگیری آن در کشور باعث انسجام بیشتر سیستم تأمین مالی اسلامی می‌شود. دلیل این امر، این است که همان‌طور که بانکداری اسلامی بر اساس عقود، چون وکالت و مضاربه است، تکافل اتکایی نیز مبتنی بر این عقود شرعی است.

برای اینکه تکافل اتکایی را در کشور به مرحله اجرا درآوریم، ابتدا عملکرد بیمه اتکایی در ایران را در دو بخش داخلی و خارجی مورد بررسی قرار دادیم. در بخش داخلی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران و در بخش خارجی صندوق بیمه اتکایی را به خاطر سابقه طولانی در امر بیمه اتکایی به‌عنوان نمونه انتخاب نمودیم و مشکلات و محدودیت‌های آن‌ها را بیان نمودیم. علاوه بر این مسائلی چون لزوم بازنگری در امر اتکایی کشور با توجه به سند چشم‌انداز، کاهش ظرفیت اتکایی ایران پس از اعمال تحریم‌ها از سوی شرکت‌های معتبر کشورهای اروپایی و وجود ظرفیت بالا جهت ایجاد تکافل اتکایی در خاورمیانه با توجه به روند افزایشی شرکت‌های تکافلی سبب می‌شود که ایجاد تکافل اتکایی به‌عنوان یک مکمل در کنار سایر پوشش‌های اتکایی مطرح شود.

یادداشت‌ها

۱. این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان تحلیل مقایسه‌ای بیمه اتکایی و تکافل اتکایی و ارائه راهکارهایی جهت اجرایی کردن تکافل اتکایی در جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.
 ۲. برای مشروعیت بیمه از دیدگاه شیعه می‌توانید به (جمالزاده، ۱۳۹۰؛ مطهری، ۱۳۶۱؛ عرفانی، ۱۳۷۱؛ یقینی، ۱۳۷۹ و بی‌آزار شیرازی، ۱۳۶۰) و نیز برای موضوع بیمه از نگاه اهل تسنن می‌توانید به (محمدی‌مهر، ۱۳۸۵ و سراج زاده، ۱۳۸۸) مراجعه نمایید.
3. Akoob
۴. تعاریف زیادی در مورد بیمه اتکایی ارائه شده است که برای آشنایی بیشتر می‌توانید به (گلدینگ، ۱۹۶۵؛ کریمی، ۱۳۸۷؛ گروه کارشناسان سوئیس ری، ۱۳۷۲ و هوشنگی، ۱۳۵۴) مراجعه نمایید.

۶. در این گزارش آمده است که در سیستم بیمه اسلامی، بخشی از حق بیمه پرداختی توسط مشارکت‌کنندگان باید به نسبت تبرع پرداخت شود و نه برای خرید یا فروش. وجود تبرع قرارداد را از منظر شرع ارزشمند و معتبر می‌سازد (Badan petugas khas report p. 19).
۷. یکی از کارکردهای فرم پیشنهاد این است که کسانی که می‌خواهند در فعالیت تکافل مشارکت کنند، آن را پر می‌کنند و با این کار در یک عقد ایجاب کرده‌اند که اگر فرم پذیرفته شود قبول صورت گرفته است و یک عقد جاری می‌شود.
۸. شرکت بیمه اتکایی امین (سهامی خاص) به‌عنوان اولین شرکت بیمه اتکایی خصوصی کشور اجازه تأسیس خود را در تاریخ ۱۳۸۲ از بیمه مرکزی ایران اخذ کرد و بر اساس قانون تأسیس مؤسسات بیمه غیردولتی در همان سال در واحد ثبت شرکت‌های کیش به ثبت رسید.
۹. در سال ۱۳۸۸ شرکت بیمه اتکایی ایرانیان نیز به‌عنوان اولین شرکت بیمه اتکایی سهامی عام با مالکیت خصوصی پس از ثبت در سازمان بورس و اوراق بهادار، به ثبت رسید. پس از ثبت شرکت، پروانه فعالیت شرکت برای انجام عملیات بیمه اتکایی در کلیه رشته‌های بیمه‌ای در همان سال توسط بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران صادر شد (<http://iranianre.ir>)
۱۰. به‌منظور تنظیم و تعمیم و هدایت امر بیمه در ایران و حمایت بیمه‌گذاران و بیمه‌شدگان و صاحبان حقوق آنها همچنین به‌منظور اعمال نظارت دولت بر این فعالیت مؤسسه‌ای به نام بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران طبق مقررات این قانون به‌صورت شرکت سهامی تأسیس می‌گردد (ماده یک قانون تأسیس بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران)
۱۱. گزارش پیشنهادهای بانک جهانی برای انجام اصلاحات در صنعت بیمه ایران

12. African-RE

13. Asian-RE

۱۴. به نظر کارشناسان بیمه اتکایی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران در بازار اروپا از دو طریق به انجام بیمه اتکایی می‌پرداختیم. ۱. از طریق کارگزاران اتکایی مانند NASCO, UIB, MARSH و ... که واسطه میان شرکت‌های بیمه ایران و بیمه‌گر اتکایی بودند. ۲. به‌صورت مستقیم با شرکت‌های اتکایی معتبر نظیر Swiss RE, Munich RE, Lloyds of London و ...

۱۵. در بازار غیراروپایی نیز با شرکت‌های مانند GIC هندوستان و ... فعالیت اتکایی را انجام می‌دهیم.

۱۶. مطالب این بخش از طریق مصاحبه با مدیران قسمت بیمه اتکایی بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران و بیمه ایران گردآوری شده است.

۱۷. مثلاً ضریب نفوذ بیمه در سال ۲۰۰۷ برای کشورهای آمریکا، کانادا، انگلیس، فرانسه، سوئیس، ژاپن، کره جنوبی، تایوان، هنگ‌کنگ و آفریقای جنوبی به ترتیب ۸/۹، ۷، ۱۵/۷، ۱۰/۳، ۱۰/۳، ۹/۶، ۱۱/۸، ۱۵/۷، ۱۱/۸ و ۱۵/۳ بوده است. درحالی‌که در ایران این ضریب برابر با ۱/۳ بوده است که نسبت به میانگین‌های جهانی بسیار پایین می‌باشد (www.irc.ac.ir).

۱۸. مطالب این قسمت از گفت‌وگوی روزنامه دنیای اقتصاد با دکتر عسگری، رییس پژوهشکده بیمه، در سال ۱۳۸۷ تهیه شده که در پایگاه www.donya-e-qtasad.com درج شده است.

19. IBFIM

20. MII

21. University of Mary Washington Illinois State University Georgia State University, Munich Re, Swiss Re cii, University Florida State

22. INCFIF

23. AIMS

24. GCC

۲۵. با توجه به روند افزایشی تعداد و شدت حوادث فاجعه‌آمیز در سطح جهان و هم‌زمان با نیاز به پوشش بیمه‌ای این حوادث و تحمل زیان‌های شدید توسط شرکت‌های بیمه و بیمه اتکایی و نیز کمبود ظرفیت بیمه‌ای در این صنعت برای پوشش بیمه‌ای تمام این حوادث، اوراق بهادار مرتبط با بیمه طراحی گردید که یکی از انواع کارآمد و معروف آن اوراق بلایای طبیعی می‌باشند که علاوه بر ارتباط صنعت بیمه با بازار سرمایه و گسترش ظرفیت بیمه اتکایی در صنعت بیمه به‌نوعی ابزاری برای تأمین مالی و گسترش ذخیره سرمایه‌ای شرکت‌های بیمه می‌باشد (فطانت و ناصرپور، ۱۳۸۸).

کتابنامه

اختر، وحید (۱۳۸۷)، صنعت بیمه ایران و پتانسیل آن برای تکافل، پانزدهمین همایش ملی و دومین همایش بین‌المللی بیمه و توسعه، پژوهشکده بیمه و بیمه مرکزی.

اسماعیلی گیوی، حمیدرضا (۱۳۸۹)، مقایسه کارایی بیمه اسلامی (تکافل) و بیمه متعارف با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت، دانشکده معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق(ع).

بی‌آزار شیرازی، عبدالکریم (۱۳۶۰)، رساله نوین، جلد ۴، تهران، مؤسسه انجام. توحیدی‌نیا، ابوالقاسم (۱۳۸۶)، «تکافل و اهمیت توسعه آن در صنعت بیمه کشور»، صنعت بیمه، شماره ۴، شماره ۸۸.

جمالیزاده، احمد (۱۳۸۰)، بررسی فقهی عقد بیمه، قم: بوستان کتاب، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

خسروشاهی، پرویز (۱۳۸۷)، بیمه اتکایی اجباری: چالش‌ها و راهکارها، پانزدهمین همایش ملی و دومین همایش بین‌المللی بیمه و توسعه.

رفیعیان، ضیا (۱۳۷۴)، «بیمه‌گران ایرانی در قبال مشکل اتکایی»، صنعت بیمه، شماره ۴۰.

سراج‌زاده، سید محمدجواد (۱۳۸۸)، تحلیل نظری مقایسه‌ای بیمه متعارف و تکافل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق(ع).

عرفانی، توفیق (۱۳۷۱)، قرارداد بیمه در حقوق اسلام و ایران، تهران، انتشارات کیهان. عسگری، محمدمهدی و حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۸۹)، صنعت تکافل: ویژگی‌ها، فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌رو، مجموعه مقالات نخستین همایش مالی اسلامی، دانشگاه امام صادق(ع) و بانک کشاورزی، چاپ اول.

عسگری، محمدمهدی و حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۹۱)، «تحلیل نظری مقایسه‌ای ساختار بیمه‌های عمر در نظام تکافلی اسلام و بیمه متعارف»، اقتصاد اسلامی، شماره ۳۲.

علوی، سید محمدمهدی (۱۳۷۷)، بیمه اتکایی در ایران، نشریه بیمه آسیا، بخش میزگرد.

فاضلیان، سید محسن و مجتبی کاوند و حمیدرضا اسماعیلی گیوی (۱۳۸۹)، بررسی فرآیند تکافل اتکایی، فرصت‌ها و چالش‌های پیش رو، مجموعه مقالات نخستین همایش مالی اسلامی، دانشگاه امام صادق (ع)، چاپ اول.

فطانت، محمد و علیرضا ناصرپور اسد (۱۳۸۸)، مبانی تبدیل به اوراق بهادارسازی ریسک در شرکت‌های بیمه‌ای، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۱۹۳۷. کارتر، رابرت. ال (۱۳۷۲)، بیمه اتکایی، ترجمه هادی دستباز، انتشارات بیمه مرکزی ایران.

کریمی، آیت (۱۳۶۶)، «اکو، بیمه و صندوق اتکایی»، بیمه مرکزی ایران، شماره ۴. کریمی، آیت (۱۳۶۶)، «آشنایی با جنبه‌های عمومی بیمه اتکایی»، بیمه مرکزی ایران، شماره ۲.

کریمی، آیت (۱۳۸۷)، کلیات بیمه، پژوهشکده بیمه، تهران. گروه کارشناسان شرکت سوئیس ری (۱۳۷۲)، بیمه اتکایی بیمه‌های غیر زندگی، ترجمه آیت کریمی، انتشارات بیمه مرکزی ایران، چاپ اول.

محمدی‌مهر، محمدحسن (۱۳۸۵)، بررسی تطبیقی نظام بیمه و تأمین اجتماعی با نظام تکافلی اسلام، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع).

مطهری، مرتضی (۱۳۶۴)، بررسی فقهی مسئله بیمه، بیمه ایران، انتشارات میقات. معصوم بالله، مهد (۱۳۸۹)، تکافل کاربردی و بیمه مدرن قوانین و اصول کاربردی، ترجمه سید محسن روحانی، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، چاپ اول. معصوم بالله، مهد (۲۰۰۱)، الگوی تکافل اتکایی، بی‌جا.

موسویان، سید عباس (۱۳۸۶) ابزارهای مالی اسلامی (صکوک)، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

نکویی، لطف‌الله (۱۳۷۷)، بیمه اتکایی در ایران، نشریه بیمه آسیا، بخش میزگرد. هوشنگی، محمد (۱۳۵۲)، بیمه اتکایی، انتشارات مدرسه عالی بیمه تهران.

یقینی، محمدرضا (۱۳۷۹)، بررسی مبانی فقهی بیمه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد الهیات، (گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی)، دانشکده معارف اسلامی و الهیات دانشگاه امام صادق(ع).

Akhtar vahid (2008), Potential of Takaful in Pakistan: Operational and Transformational Paradim, Dissertation of P.h.d, Pakistan.

Akoob, mahomed (2009), reinsurance and retakaful, wiley press.

Al- qaradawi, yusuf (1982), the lawful and the prohibited in islam.english translation. (new delhi, Islamic book service.

Arbouna, Mohammad Burhan; (The Operational Of Retakaful) Islamic Reinsurance (Protection. " Arab Law Quarterly. Vol 15 No4.

Arbouna, Mohammed Burhan (2000), The Opertion Of Rrtakaful(Islamic Reinsurance) Protection, Arab Law Quartely, Vol. 15, No. 4.

Golding, C. (1995). The Law and Practice of Reinsurance, 4th edition, Brentford Middlesex. Mathematics and Economics.

Golding, C. (2005), Mohd, Islamic Insurance:Its Origins and Development, Arab Law Quartely, Vol.13, No. 4

Golding, C. (2006), Re-takaful (Islamic Re-insurance) Paradigm, <http://www.islamic-insurance.com>

Jafar, Sohail (2007), Islamic Insurance, Trends Opportunities & The Future of Takaful. London. Euromoney Institution Investor PL.

Khanzada Shoaib (2006), Life Insurance, Workshop, 14 September, Karachi.

Ma'sum Billah (2003), Islamic Insurance (Takaful); Ilmieh Publisher; Kuala lampur, Malaysia.

Mcissac, D, and Babbel D (1995). The World Bank Primer on Reinsurance. Policy Research Working Papers.

Ramin Cooper Maysami and W. Jean Kown, "An Analysis Of Islamic Takaful Insurance (2002): A Cooperative Insurance Mechanism", Journal Of Insurance Regulation, Vol.18. No.1 (Fall 1999) [Online]. Available: http://www.anic.org/1publications/jr/jir/181/181_f6.htm.

Staking, K. and Babbel, D. (1995), The Relation Between Capital Structure, Interest Rate Sensitivity, and Market Value in the Property- liability Insurance Industry. Journal of Risk and Insurance, 62(4).

Sterling offices ltd (1931), a history of reinsurance with sidelights on insurance, London.

- Tarmidzi, mohd (2008), introduction to takaful, a presentation of mll basic course, Iranian insurance research & training center, Tehran.
- Vedeno, D, Miranda, M, Dismukes R and Glauber, J. (2004). Economic Analysis of the Standard Reinsurance Agreement. Selected Paper Presented at AAEA Annual Meeting Denver, CO, August 1-4.
- Vollbercht, jörg (2001), Policy Issues In Insurance: Insurance Regulation Liberaliz²⁵ation²⁵ And Financial Convergence, Published by Organization for Economic Co_operation and Development (OECD) Publishing, Edition: illustrated.

Archive of SID